

France Slana

Slike minevajočega življenja

Razstava ob 100. obletnici rojstva

Dr. Milček Komelj:

Predstavitel razstave na odprtju v galeriji Družina 22. X. 2026

France Slana je s svojim umetniškim delom proslavljal kipenje življenja in občudoval lepoto mest in pokrajin, še posebno ljubljanskega mesta z grajskim gričem, ki ga je gledal iz svojega stanovanja, pa atmosfero Dalmacije in zelenje Dolenjske, sredi katere se je nazadnje naselil in kjer so mu v kraju Krka postavili tudi spomenik, ob stoletnici rojstva pa se ga s pričujočo razstavo hvalevredno spominja galerija Družina.

Ko sem se nekajkrat peljal z njim skozi dolensko pokrajino proti Ljubljani in skozi Štajersko na razstave v Mariboru, je ves čas navdušeno občudoval krajinske lepote, pozoren na sleherno razbitino ali rano v naravi, in si hkrati zelo zaskrbljen želel, da bi se njene arhitektonske in druge lepote čim bolje ohranile, kajti prav ljubeč odnos do narave in kulturnega izročila v njej je bil zanj bistven. Zato je naravno, da je kot slikar zaslovel s podobami razpadajočih mlinov, starih kmečkih poslopij in posebej kozolcev, ki so pričenjali v času naraščajoče modernizacije podeželja vidno propadati in se spreminjati v pričevanja o izginevanju izročila, ki mu je za vedno priraslo k srcu ne le zato, ker je bil njegov oče tesar. V tej zavzetosti je bil soroden le še pesnikom, kakršen je bil na primer Janez Menart in še posebno njegov slovenskogoriški rojak in prijatelj Tone Kuntner.

Vendar takih starožitnih motivov Slana ni upodabljal dokumentarno ali folklorno, marveč je svoj čustven odnos do njihove lepote spremenil v skrivnostno in ustvarjalno izvirno slikarsko prepesnitev. Z reduciranjem oziroma poenostavitvijo značilnih oblik se je osredotočil na prikaz arhitektonskega bistva motivov, temno usodo te zapuščine pa je potopil v prevladujočo temino, tako da skozi Slanove značilne jasne geometrizirane oblike in barvne prelive zaslutimo otožno zamirajočo, a ključovalno eksistenco sveta, kakršno je rad razkrival tudi v zasneženih gozdovih. Kozolci, ki so postali z delom impresionistov pomladni znanilci našega evropsko modernega in slovenstvu zavezanega slikarstva, pa so se mu spreminjali v ključovalna, a razpadajoča okostja.

Snovno površino takih motivov, posebno razpadajočih mlinov je Slana estetsko razčlenjal v duhu tedaj živega strukturalizma in informela. S temi v prvih povojnih desetletjih modernimi likovnimi prijemi je funkcionalno, inventivno in zelo občuteno izrazil elegično vsebino in lepoto, otožno poezijo in celo pravljlično in magično občuteno baladnost. S tako prepričljivostjo se je že v mladosti upravičeno uvrstil med naše najvidnejše umetnike povojne generacije, širši svetovni odmev pa je leta 1957 dosegel s prvo nagrado na II. Mediteranskem bienalu v Aleksandriji in bil zaradi svoje sodobne prepričljivosti tudi doma sprejet med slovensko umetniško elito. Enako pristen je ostal tudi pozneje, le da bolj realistično otipljiv,

saj njegova likovna inventivnost ni bila nikoli sama sebi namen, ampak je z njo sledil le svojim občutenjem in življenjskim spoznanjem.

Kot beremo med njegovimi biografskimi podatki in kot je rad sam pripovedoval, pa se ne glede na prvotne uradne uspehe po razstavi v Moderni galeriji ni želel podrežati nobenim modnim smernicam tedaj odločujočih galeristov in kritikov, ampak se je v svoji poštenosti in svobodoljubnosti uprl vsakršnim zahtevam in pričakovanjem. Oziral se ni na nikogar, četudi je zato v kulturniški srenji najbrž plačal svojo ceno, prav tako pa ga ni premotila niti očitana mu vse večja priljubljenost med ljudmi, ki se jim tudi ni načrtno prilagajal, četudi jih je s svojo plodovitostjo vse bolj razveseljeval, ampak je vse življenje le še z veseljem slikal, kot sta mu velevala prepričanje in srce. In četudi je bil po naravi družaben, mu je postajala vse bolj domača tudi ustvarjalna samota, kakršni se je lahko prepuščal v dolenski Krki, ljubeče obdan z vsakršnimi starinami, ki jih je z zbiranjem ohranjal, tako pričevalce slovenskega ljudskega izročila, staro pohištvo ter nabožne kipe in slike, kot tudi magične afriške maske.

Kot zelo pristen in intimno z zemljo povezan osamelec je deloval le iz ustvarjalne strasti in se zaradi navezanosti na konkretni svet ni mogel niti hotel izviti iz objema narave, ki ga je navdihovala. Lepote in trpkosti umirajoče pokrajine, a tudi brstenje njene pomladne rasti, je predano slikal vse življenje, pozneje svetleje, a nič manj otožno in simbolno, slikal pa je tudi ljudi, posebno zapuščene in osamele kmečke očake, a tudi hrepeneče otroke, kakršen je bil nekdaj on sam, in otroci so ga pozneje spoznavali tudi kot nadarjenega ilustratorja.

Rojen je bil sicer v Slovenskih goricah, ker pa je otroštvo preživel v Splitu, je v njegovem intimnem predstavnem svetu postopoma zaživela tudi prostranost morja, ki ga je rad slikal skupaj z nebom tudi v dramatični nevihtno kontrastni osvetljavi; njegovo vodno prosojnost je posebno prepričljivo izrazil v mojstrskih akvarelih, med pogledi na poletno obljudeno ali opustelo zimsko obalo z njenimi zalivi pa ga je posebej pritegnil simbolični motiv samotnega razpadajočega čolna, s katerim se je morda še najraje identificiral.

V Slanovem delu skozi likovno bravuroznost ne glede na predmetno motiviko vselej proseva tudi človeška vsebina, največkrat osamljenost in zavest o minevanju, ki mu ga simbolizirajo ljudje, narava in starožitni zapuščeni predmeti, ki jih je odkrival in ljubeče oživil tudi v kletih in na podstrešjih. Z izrednim smislom za strukturno oziroma grafično razčlenjenost likovnih površin je zmožni pričarati lepotno vesolje celo iz ruševin in nasmetenih prizorišč ali vsakršne razpadajoče snovi, iz zavrženih konzerv in filigranskih ribjih okostij na obali, kaj šele iz bujne razvejanosti suhega cvetja. Tudi v rože pa se je najraje zazrl skozi živo izročilo slovenske kulturne preteklosti in njene ljudske umetnosti, ko je očarljivo ustvarjalno prerajal pisane poslikave s slovenskih kmečkih skrinj. Rad pa je slikal tudi cvetlične šopke, sprva temne in pozneje vse bolj razigrane, ki jih je nazadnje spet spremenil v malone abstraktne speve barv in oblik; vse njegove slikarske površine pa se vse bolj prelivajo tudi v ritmihi, ki jih je oživil slikarjev izraziti smisel za muzikalnost, povezan z njegovo ljubeznijo zlasti do džezovske glasbe.

Slana je bil ustvarjalno strasten in prvinski, a tudi široko razgledan in možat človek, ki je, v mladosti atlet, do poznih let prekipeval od življenjske moči. Njegovo depresivnost zaradi spoznanj o propadanju vsega in o človekovi brezbriznosti do izročenih vrednot pa je premagoval njegov neuničljivi življenjski eros, ki se mu je predajal v sijočih barvah in posebej v radoživih slikah žensk, ki jih je slikal kot Eve v cvetličnem ali morskem raju ali kot sirene na oknih in v portalnih okvirih zapuščenih obalnih mest; taka fantazijska mesta s cerkvami nad hišami pa je najpogosteje ugledal z ravno vrsto sejmarskih stojnic v ospredju, v katere strme ljudje, kot bi stali v neznani deželi pred varietejskim odrom. Venomer pa ga je pritegoval tudi magično prvinski živalski svet, tako egiptovsko strmeče skrivnostne ali prežeče mačke kot energični petelini, v katerih bojne spopade je projiciral tudi medčloveška razmerja, ali bleščeče velike in majhne ribe ter poetične ptice, ki letijo proti nevidnim obzorjem; naslikal se je tudi kot hemingwayevskega ribiča v prenapolnjenem čolnu, s podobo konj pa je simboliziral tudi sestradanost in trpljenje ter celo apokaliptično grozoto vojne.

Slikal je, skratka, podobe, ki so polne strasti ali elegičnosti, prežete s hrepenenjem po lepoti, nasičene z izrazno močjo in napolnjene s simboliko, ki razkriva tudi umetnikovo nenehno meditiranje o svetu in človeški zgodovini, s kakršno se je soočil že v letih med vojno. Svet je dojel kot nizanje nasprotij, nakazanih tudi s srečanji črne in bele barve, umetnika in sebe z njim pa je ugledal tudi kot Don Kihota ali harlekina, zato mu nista bili tuji niti trpka fantastika in srhljiva groteska, saj je naslikal tudi odrsko procesijo grotesknih bitij kot oznanilo življenjskega cirkusa, v katerem se vse tudi maliči, vrtinči v ognjenih zubljih in razkraja.

Ker se je zavedal minljivosti vsega, je toliko bolj cenil dragocenost slehernega življenjskega trenutka, zato je posebej slavil življenjsko energijo in bil videti tudi optimist, ki pa se vsaj z brezobzirnim uničevanjem vrednot, ki so nam jih izoblikovali prvinski ljudje s svojim znanjem, delom in lepotnim instinktom, ni nikoli sprijaznil, in je najbrž zato znal priklicati poetično ali srhljivo lepoto iz prav vsega, tudi iz podobe smetišč ter vojnih ali potresnih ruševin. V zadnjih letih pa se je prepuščal tudi sanjarjenju ob zvokih glasbe, ki jo je v resnici slišal ali mu je zvenela samo v duši, ter je njene impulze spreminjal v abstraktne splette črtovja, barv in oblik; ta abstraktnost, ki mu je rojevala cikle *Metamorfoz*, pa je bila, ne glede na to, ali lahko v njej gledamo tudi zavestne težnje po stiku s sodobnejšimi likovnimi smermi, ki jih je nekdanj simbolizirala abstrakcija, predvsem pristen način njegovega predajanja poeziji likovnih oblik in barvnih harmonij, ki izpričuje tudi slikarjevo živahnost in igrivost. Kot sem izvedel od postavljalca razstave, je izbor slik namerno usmerjen prav v prikaz umetnikove živahnosti, svetlobe, barvitosti in vedrine, in zato nanjo niso vključena zgodnejša temnejša, najbolj baladno zvoneča dela.

V svojem celotnem ustvarjalnem snovanju je bil France Slana avtentičen, svoboden in pošten. Kot pristna in neposredna umetniška osebnost se ni nikoli sprenevedal, ampak je tudi med najdrznejšimi iskanji otroško zaupal v odkritje še neznanih poetično-muzikalnih prostranstev in veroval v presunljivo moč lepote, ki človeka prebujata in odrešuje. V svoji ustvarjalnosti je videl poslanstvo, ki je bilo zavezano samo življenju in njegovi lepoti, a nič manj tudi nostalgčnosti, ki jo oznanja propadanje in minevanje, pa tudi spomini na ljudsko ustvarjalnost s kmečkih skrinj, ki jo je bil zmožen v modernizirani obliki spremeniti v idilične

prikaze čudežnih poetičnih pokrajin in cvetličnih vrtov. Zaradi take življenjske avtentičnosti, začudenosti nad lepotami sveta, zaradi izrazne prepričljivosti in barvite vedrine ostaja Slanovo plodovito ustvarjalno delo v našem kulturnem spominu nezamenljiva in neminljiva dragocenost, prirasla iz umetnikovega kompleksnega doživljanja sveta, ki tudi med tožbami o minljivosti neomajno pritrjuje lepotam in radostim življenja.

Za konec naj v umetnikov spomin preberem še odlomek iz posvetila, ki sem ga namenil njegovim ustvarjalnim metamorfozam pred zadnjim srečanjem z njim:

*Svet je zapuščen, na večerni obali
so le še spomini na srečo ostali.
Znaki skrivnostni in prazne kulise,
ki kličejo v budnost vse, kar iskri se
pod Luno, ki jo preletavajo ptice,
življenja glasilke in sanjske vodnice.*

*Obraz se spreminja, a vse nam daruje,
ko nas, čarovnik, strmeč opazuje
in barve in črte kot muzik poveže,
da nov svet razgrne v tkanino brez teže.
Poklanja nam šopke, ki niso več cvetje,
so ladje hiteče iz jeseni v poletje.
Cvetovi so gnezda, veje zračne strune,
njih barva je glasba, ki dušo presune.
Ljudje le pletivo so v mrežah brstenja,
pravljično tkivo, signal nadživljenja.*

*Ves svet spremenjen je v gozd metamorfoz.
Skozenj polaga svoj krhki motvoz
sinjeoki kreator, skozenj jezdi slikar,
ki je Don Kihot in varietejski vratar;
vesel in otožen, življenju predan,
čoln naplavljen, ob morje vkovan.
Z njim k nam je žareča svetloba poslana,
ki z barvo jo neti nekoč temni Slana.*

Milček Komelj